

Pasarofça Müzakereleri ve Sınır Tahdidinde Yaşanan Diplomatik Krizler**Passarowitz Negotiations and Diplomatic Crises in the Border Restriction***Reyhan ŞAHİN ALLAHVERDİ**Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Tarih Bölümü, rey.sahin34@gmail.com
ORCID Numarası|ORCID Numbers: 0000-0002-5147-4412**Özet**

1715 yılında Osmanlı Devleti ile Venedik arasında başlayan ve daha sonra Avusturya'nın dahil olduğu savaş sonrası 1718'de imzalanan Pasarofça Antlaşması, Osmanlı tarihinde Lale Devri olarak anılan dönemin de başlangıcı olmuştur. Bu çalışmada Osmanlı-Avusturya-Venedik arasındaki yeni durumu belirlemek, diğer bir ifadeyle barış görüşmeleri yapmak üzere bir araya gelen murahhaslar ve arabulucuların kaleme aldığı bazı yazışmaların verdiği malumatla bu süreçte yaşanan kriz ve sorunlar ele alınmıştır. Söz konusu yazışmalar Osmanlı Arşivi'nde kayıtlı müteferrik evrak arasından ve dönemin kaynaklarından seçilmiştir. Amaç ise yeni belgeler ışığında Osmanlı İmparatorluğu ile Avusturya arasında süregelen diplomasi tarihi literatürüne sınırlı da olsa katkı sağlamaktır.

Bu evrakların en mühimi iki devlet arasında arabuluculuk görevini üstlenen İstanbul'daki İngiliz Elçisi Robert Sutton'un, müzakerelerdeki görevi sona erdikten sonra padişaha yazdığı rapordur. Bir diğer önemli rapor ise Bosna sınırını belirlemek üzere görevlendirilen Adana Beylerbeyi Mustafa Paşa'nın Bosna'da sınır çizilirken meydana gelen olayları anlattığı taktırdir. Müzakereler sırasında yapılan bu yazışmalardan müzakerelerin gidişatı, sınırların tespiti ve yaşanan krizlere dair malumat elde etmek mümkündür.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Devleti, Avusturya, Pasarofça, Belgrad, Bosna**Abstract**

The Treaty of Passarowitz which was signed in 1718, at the end of the war that started between the Ottomans and Venice at the beginning of the 18th century and then Austria was included, also marked the beginning of the period known as the Tulip Era in Ottoman history. In this study, the crisis and problems experienced in the process are discussed with the information given by some correspondences written by the executive officers and mediators who came together to determine the new situation between the Ottoman-Austria-Venice, in other words, to hold peace negotiations. The correspondence in question was selected from among the various documents registered in the Ottoman Archives and from the sources of the period. The aim is to contribute, albeit limited, to the ongoing diplomatic history literature between the Ottoman Empire and Austria in the light of new documents.

The most important among these documents is the report written by the British ambassador in Istanbul, Robert Sutton, who undertook the task of mediating between the two states, to the sultan himself after his duty in the negotiations ended. Another important report is the memorandum of the Adana governor Mustafa Pasha, who was assigned to determine the Bosnian border, in which he narrated the events that took place while the border was drawn in Bosnia. It is possible to obtain information about the course of the negotiations, the determination of the borders and the crises experienced from these correspondences made during the negotiations.

Keywords: Ottoman Empire, Austria, Passarowitz, Belgrade, Bosnia**Giriş: Osmanlı-Venedik, Avusturya Savaşı**

18. yüzyılın hemen başında Osmanlı Devleti üst üste yaşadığı savaşlarla yeni bir döneme girdi¹. 1711 yılında Rusya'yla yapılan ve galibiyetle sonuçlanan Prut Savaşı Osmanlı'nın Devleti'nin Karlofça'da² kaybettiği motivasyonu yeniden kazandırdı. Osmanlılar, Adriyatik ve Akdeniz'deki hasmı Venedik'e Karadağ'ı kıskırttığı gerekçesiyle, fakat gerçekte Karlofça'da kaybettiği Mora'yı geri alma isteğiyle

* Bu metin Osmanlı-Macaristan –Habsburg İlişkileri ve Kanuni Sultan Süleyman Sempozyumu'nda (23-27 Kasım 2016, Budapeşte/Macaristan) sözlü olarak sunulan bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş halidir.

¹ Osmanlı diplomasi tarihi kaynakları hakkında tafsilat için bkz. Yalçınkaya 2003, 423-489; Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç Sempozyumu 1999.

² Bkz. Rifa'at 1999, 359-365.

savaş açtı. Bu savaşta Avusturya Venedik'ten yana tavır takınınca Sadrazam Damad (Şehid) Ali Paşa mektup³ yazıp sulhu bozmamaları konusunda uyarmasına rağmen Avusturya 13 Nisan 1716'da Venedik'le ittifak imzaladı⁴. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Avusturya'nın Fransa savaşından yeni çıkmış olmasını değerlendirmek ve Karlofça'nın rövanşını almak için, İngiltere ve Hollanda'nın arabuluculuk tekliflerini reddetti. Diğer yandan Avusturya'ya isyan edip yenilerek Fransa'ya sığınan Macar Prensi II. Rákóczi Frenc (Rakoçi oğlu)⁵ Macaristan ve Erdel tahtına geçirilmek üzere İstanbul'a çağrıldı⁶.

Osmanlı Devleti, Venedik savaşı sonuçlanmadan Avusturya'ya savaş ilan etti. Sadrazam Ali Paşa, Avusturya üzerine serdar tayin edilirken, Mora seraskeri Kara Mustafa Paşa ve Canım Hoca Mehmed Paşa Venedik'in elindeki Korfu adasını kuşattı⁷. Savaşın dönüm noktası olan Varadin muharebesinde (5 Ağustos 1716)⁸ Ali Paşa şehit düştü ve başsız kalan ordu Belgrad'a çekildi. Bu durumdan istifade eden Avusturya karşı saldırıya geçerek Banat ve Temeşvar'ı ele geçirdi. Bunun üzerine Sultan III. Ahmed, eski defterdar Elhac Mustafa Paşa'yı Belgrad'ın savunmasıyla görevlendirdi. Ayrıca barışı tesis maksadıyla İstanbul'daki Hollanda ve İngiltere daimi elçilerine aracılık yapmaları için haber gönderildi. Ali Paşa'nın yerine atanan Sadrazam Hacı Halil Paşa ve etrafındaki ocak ağaları savaşın devamından yana tavır alırken, Rikab-ı Hümayun Kaymakamı Damad İbrahim Paşa barış taraftarıydı. Savaş taraftarları daha baskın çıkınca savaş yeniden başladı. Belgrad iyi bir şekilde savunulmasına rağmen kaybedildi (Ağustos 1717). Belgrad'ın düşüşüyle savaş yanlıları fikir değiştirdiler ve Avusturya ile barış yapmanın yolları aranmaya başlandı⁹. Her ihtimale karşı yine de sefer hazırlıklarına devam edildi. Halil Paşa'nın yerine atanan Sadrazam Nişancı Mehmed Paşa serdarlıkla bir ay sonunda Edirne'ye doğru yola çıkarıldı. Kaptan-ı derya Süleyman Paşa da donanma askerini toplamak ve sefer mühimmatı görmekle görevlendirildi¹⁰.

Müzakerelerin Başlaması

Arabulucuların Devreye Girmesi

İstanbul'daki İngiliz elçilerinin son iki Osmanlı Avusturya savaşının bitirilmesi ve antlaşma imzalanması konusunda arabuluculuk ettiğini görüyoruz. 1693-1702 yılları arasında İngiltere'nin İstanbul'daki elçisi olan Lord William Paget¹¹ Karlofça Muahedesi'nin (1699) imzalanmasında etkili rol oynamıştı¹². Paget'den sonra yerine atanan yeni elçi Robert Sutton¹³ da İstanbul'a gelip (Mart 1702) II. Mustafa'nın huzuruna çıkmayı başarmış ve sultanın iltifatını kazanmıştı. Sultan elçiye hitaben “İngilizler iyi ve eski dostlarımızdır, aynı duyguları taşıdığımızı onlara ispatlayacağız. Bilhassa kralınıza Karlofça'daki iyilikçi tavassutundan ötürü duyduğumuz minnettarlığı ve dostluğuna güvenimizin delillerini vermeye çalışacağız” demişti¹⁴.

Osmanlı ve Avusturya savaşı yeniden başladıktan kısa bir süre sonra Wortley Montague, Robert Sutton'un yerine İngiltere elçisi olarak İstanbul'a gönderilmişti. Montague yolculuğu sırasında Viyana'dan geçerken Avusturya tarafına barış için aracı olmayı teklif etmiş, fakat Belgrad Osmanlı'dan alınmadan barış yapılamayacağı cevabını almıştı. Kralın mektubuyla gelen Montague, Nisan 1717'de

³ Sadrazamın Avusturya Başvekli'ne yazdığı Name-i Hümayun için bkz. BOA, A.DVNS.NMH.d, nr.6, s.377-379. Evâhir-i Cemaziyelahir 1128/Haziran 1716.

⁴ Uzunçarşılı bu tarihi 15 Nisan olarak vermiştir. bkz., 1988, 110.

⁵ Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığı Altında II. Rákóczi Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu, 1976.

⁶ BOA, A.DVNS.NMH.d., nr. 6, s.376-377. Evâil-i Cemaziyelahir 1128 / Mayıs-Haziran 1716; BOA, A.DVNS.NMH.d., nr.6, s.379-380; BOA, A.DVNS.NMH.d., nr.6, s.384-385. 5 Cemaziyelahir 1128/27 Mayıs 1716.

⁷ Tukin 2007, 177-178.

⁸ Pasarofça öncesi Osmanlı-Avusturya muharebeleri için bkz. Karagöz 2019, 55-84.

⁹ Tukin 2007, s.517; Özcan 2007, 78. Bu savaşın ayrıntıları için bkz. Hammer 1991, 183-212; Zinkeisen 2011, 363-379; Uzunçarşılı 1988, 118-122.

¹⁰ Mehmed Raşid 2013, 1087.

¹¹ Berridge 2009, 10.

¹² Zinkeisen 2011, 143; Berridge 2009, 104-105.

¹³ Kurat 1953a, 6 vd.; Türk-İngiliz İlişkileri için bkz. Kurat 1952; Kurat 1953b; Kütükoğlu 1974; Heywood 1985.

¹⁴ Hammer 1991, 33.

padişah tarafından Edirne’de ordugâhta kabul edildi¹⁵. Montague’nün İstanbul’daki ikameti 12 Şubat 1717 tarihinden 6 Haziran 1718’e kadar 16,5 ay sürmüştür¹⁶. Mayıs 1718’e kadar bir yıldan fazla bir süre Osmanlı nezdinde murahhas olarak barışı sağlamaya çalıştıysa da¹⁷, bu süre zarfında barış için yürüttüğü faaliyetleri yeterli bulunmadığından geri çağırılmıştır¹⁸. İngiliz elçisi Eylül 1717’de Edirne’de bulunan Sultan III. Ahmed’in huzuruna çıkmak ve ülkesine geri dönmek üzere İstanbul’dan ayrılmıştır¹⁹.

Üst üste yapılan değişikliklerin bir neticesi olarak Avusturya başkentinde halef selef üç İngiliz elçisi bir arada barış sağlamaya uğraşıyordu. Avusturya’nın tercihi Montague’nin yerine İstanbul’a gitmek üzere olan (Ekim 1717²⁰) ve Viyana’ya uğrayan Abraham Stanyan’dan yanaydı²¹. Fakat İngiltere hükümeti, kral adına 10 seneden (1702-1717) fazla İstanbul’da kaldıktan sonra Avusturya üzerinden İngiltere’ye dönmekte olan eski elçi Robert Sutton’u sulha aracılıkla görevlendirip, sulhtan sonra yine İngiltere’ye dönmesini istemiştir²².

Hollanda Elçisi Kont Colyer Karlofça Antlaşması’nın imzalanmasındaki rolü münasebetiyle yeni görüşmelerde de aracılıkla görevlendirildi²³. Zinkeisen’e göre “Kasım 1716’de Hollanda elçilik heyeti İstanbul’a gelmiş, Sadrazam Hacı Halil Paşa ve kaymakam İbrahim Paşa tarafından karşılanmıştı. Karşılama töreninde Hollanda elçisinin tercümanı W. Theyls’le Osmanlı yetkilileri arasında, Aralık ayında barış için hükümeti adına hizmet edeceğine dair bir konuşma geçmişti. Viyana’daki süreci ise başka bir Hollandalı Elçi Hamel-Bruyninx yürütecekti. Fakat Eugen, elçiye Osmanlı’nın ileri sürdüğü Temeşvar’ın geri verilmesi gibi bir şartı kabul etmeyeceklerini, hatta Belgrad’ı almadan barış yapmayacaklarını bildirdi. Kaymakam İbrahim Paşa’nın isteğiyle İngiliz elçisi, tarafından Eugen’e gizlice bir barış teklifi iletiliyse de kabul görmedi”²⁴.

Sulha Dair İlk Girişimler ve Murahhasların Belirlenmesi

Kaymakam İbrahim Paşa Varadin mağlubiyetini gören ve ordunun halini bilen biri olduğundan barıştan yana tavır takınarak bunu da padişaha telkin ediyordu. Bu nedenle, Bosna’da bekletilen Belgrad Muhafızı Eski Defterdar Elhac Mustafa Paşa’nın²⁵ Özi’ye gönderilmesinden vazgeçilerek, barış işine bakmak üzere gizlice Belgrad’a gönderildi. Belgrad’a giderken Sofya’da ordugâha vardığında, Sadrazam Halil Paşa ve Defterdar Elhac Mehmed Paşa ile bazı bey ve ağaların Temeşvar’ın bırakılacağı bir barışı istemediklerini öğrendi. Mustafa Paşa Edirne’ye gidip Kaymakam İbrahim Paşa’ya durumu aktardığında paşa sulhtan yana tavır koydu. İbrahim Paşa, bir taraftan sefer hazırlıklarına devam ederken, bir taraftan da İstanbul’daki İngiltere ve Hollanda elçileriyle görüşmelerini sürdürüyordu. Bu sırada görevden alınan İngiliz Elçisi Montague’nün yerine gelen Stanyan Viyana’dan geçerken²⁶ Avusturya hükümetiyle sulhu yenileme konusunda müzakere edip aldığı yetkiyle padişahın huzuruna geldi.

Habsburg kaynaklarına göre, Belgrad muhafızı Elhac Mustafa Paşa, Belgrad kalesinin Avusturyalılara teslimi için süren müzakerelerde “Uti possidetis ita porro possideatis” (zapt edilen yerlerin zapt edende kalması) ilkesiyle kaleyi Habsburglardan geri almak için uygun bir durum yaratabileceğini düşünmüştü, ancak Avusturya tarafının buna hiç niyeti yoktu²⁷. Mustafa Paşa yine de bir mektupla, Avusturya generallerinin barış ister gibi bir tavırlarının olduğunu sadrazama bildirdi. Ayrıca Avusturya Başvekili

¹⁵ BOA, A.DVNS.NMH.d., nr. 6, s.404-408. Evâsıt-ı Cemaziyelevvel 1129/Nisan 1717. Zinkeisen 2011, 380.

¹⁶ Bkz. Lady Mary Montague 2014.

¹⁷ BOA, A.DVNS.NMH.d., nr. 6, s.414. Evâsıt-ı Cemaziyelevvel 1130/Nisan 1718.

¹⁸ Raşid 2013, 1107.

¹⁹ A.DVNS.MHM.d, 124, s.59, hk. 205. Evâsıt-ı Şevval 1129/Eylül 1717.

²⁰ <http://www.historyofparliamentonline.org/volume/1715-1754/member/stanyan-abraham-1670-1732> (Erişim Tarihi 28. 07. 2016)

²¹ Hammer 1991, 213.

²² Raşid 2013,1109; Kurat 1953a, 6.

²³ Hammer 1991, 212.

²⁴ Zinkeisen 2011, 379-380.

²⁵ Raşid 2013, 1098.

²⁶ Raşid 2013, 1099; Tükün 2007, 517.

²⁷ Karagöz 2021, 79.

Prens Eugen'e de bir mektup göndererek iki devlet arasında barış için arabuluculuk teklif etti ve 8 Ramazan/5 Eylül 1717'de Sofya'dan Niş'e hareket etti. Yeni Sadrazam Nişancı Mehmed Paşa'nın da onayıyla güya Avusturya'nın "sulh taleplerinin" Osmanlı tarafından kabul edildiği Avusturya hükümetine bildirildi. Mektupta Morava Nehri'nin Tuna'ya döküldüğü yerden Morava köprüsünün bulunduğu yere kadar Morava hudut olacak şekilde, sağ taraf Tuna Nehri'ne kadar Avusturya'da; sol taraf Drina Nehri ve Sava'ya kadar Osmanlı sınırları dahilinde kalacak şekilde sulhu kabul edip, etmeyecekleri Avusturya tarafına soruluyordu²⁸. Avusturya hükümeti de Uti-possidetis/alâ-âlihî esasına dayalı bir barış istiyordu ki bu da Belgrad ve Temeşvar'ın tamamen Avusturya'da kalması anlamına geliyordu.

Sadrazam Nişancı Mehmed Paşa'nın mektubuna Başvekil Eugen'den cevap gelir gelmez, İngiliz elçisi arabuluculuk için Osmanlı ordugâhına davet edildi. Avusturya Başvekili ise Elhac Mustafa Paşa'ya gönderdiği 22 Şevval 1129/29 Eylül 1717²⁹ tarihli mektupta, Belgrad'da sulh isteyen Avusturyalı generallerin hareketinden habersiz olduğunu bildiriyor ancak yine de halk için sulha razı olabileceklerini belirtip, müzakereler için yer ve murahhas tayin olunmasını işaret ediyordu³⁰. İlk teklifin Osmanlı'dan gelmesi Avusturya'nın elini güçlendirmişti. Eugen bu şekilde sadrazamı oyalarken, Viyana'dan gelecek haberleri bekliyordu. Nihayet 1 Ekim 1717³¹ günü Viyana hükümeti, Belgrad ve Temeşvar'ın Avusturya'da kalması; Osmanlı'nın himaye ettiği Macar âsilerini korumaktan vazgeçmesi; Kudüs'teki Fransiskanlere kutsal yerlerin açılması ve Eflak'ın bir bölümünün tazminat olarak Avusturya'ya bırakılması gibi şartlarla bir barış yapması için Eugen'i başvekil tayin etti³².

O güne kadar yapılan karşılıklı yazışmalarda sulhun esasından hiç bahsedilmemişti. Başvekil'in sadrazama gönderdiği 11 Aralık 1717 tarihli mektupta, Elhac Mustafa Paşa'nın mektubunda yer alan "*Morava hudut tayin olunur*" sözünün Avusturya tarafından, "*Belgrad'ın çevresinde olup, Osmanlı'da kalan her yer Belgrad'a dahildir*" şeklinde yorumlandığını ve bunun da sulhun esasını kabul edildiğini; bu şartla saray danışmanı olan Mihail Talman'ın murahhas olarak Belgrad'a gönderileceğini; kendisinin de Viyana'ya çağırıldığını yazıyordu³³.

Sadrazam ise Başvekil'e yazdığı cevabında, Elhac Mustafa Paşa'nın ilk mektubunda belirttiği sınırlardan haberinin olmadığını ve murahhasların kimliklerini bildiriyordu. Buna göre, Silahdar İbrahim Ağa³⁴ ve Darphane nazırı Yirmisekiz Mehmed Efendi, Osmanlı'yı temsil etmek üzere İngiliz elçisiyle Tatarpazarı'nda bekletiliyorlardı. Sadrazam, ordu ile Edirne'ye döndüğünde barış için Sultan III. Ahmed'den müsaade isteyecekti. Aracılarından Hollanda Elçisi Kont Colyer de Edirne'ye davet edilmişti. Aracı elçiler murahhaslara yakın olması bakımından Niş'e gönderilecekler, Eflak'taki Bükreş ile Sebin arasında bir yere yahut Fethülislam'a veya Morava Nehri civarında Avusturya başvekilinin de rızasıyla seçilecek olan müzakere mahalline gideceklerdi³⁵. Sadrazam bir konuya da dikkat çekerek, Elhac Mustafa Paşa'nın sınır belirleyecek bir yetkisinin olmadığından, ona atfedilen "uti possidetis"i kabul etmeyeceklerini, Belgrad'ı bırakmaktansa savaşı yeğleyeceğini de belirttikten sonra, uzun vadeli bir barıştan ziyade 4-5 yıllık bir "terk-i silah" (ateşkes) teklif ediyordu³⁶.

Serdar Sadrazam Nişancı Mehmed Paşa kış nedeniyle Niş'ten Edirne'ye dönerken Filibe-Tatarpazarı'nda bulunan murahhaslar Silahdar İbrahim Ağa ve Yirmisekiz Mehmed Efendi'yi 23 Kasım 1717 günü kendi çadırlarına davet edip³⁷, Belgrad ve Temeşvar'ın geri alınmasına çalışmalarını, her teklifi kendileriyle istişareden sonra, karşı tarafa cevap vermelerini tmbihledi. Murahhasların hareket edecekleri güne kadar ordugâhta kalmaları uygun görüldü. İbrahim Ağa ikinci, Mehmed Efendi üçüncü

²⁸ Raşid 2013, 1101; Hammer 1991, 212; Tükin 2007, 517.

²⁹ Uzunçarşılı mektubun tarihini 19 Ekim 1718 olarak vermektedir ki bu tarih antlaşma tarihi olan 21 Temmuz 1718'den sonraya aittir (1988, 140).

³⁰ Raşid 2013, 1102; Tükin 2007, 518-519.

³¹ 13 Ekim 1717. Iorga 2005, 293.

³² Hammer 1991, 212-213; Tükin 2007, 519.

³³ Raşid 2013, 1103; Tükin 2007, 519.

³⁴ İbrahim Paşa daha sonra Lale Devri'nde başlatılan batıya elçi gönderme uygulamasının bir sonucu olarak Nemçe elçisi olmuştur. (BOA, A.AMD, 1/73. Sene 1131/1719-1720. Ayrıca bkz. Ahmet Refik 1332, 211-227.

³⁵ Raşid 2013, 1102-1104; Hammer 1991, 214-215.

³⁶ Zinkeisen 2011, 394; Tükin 2007, 519

³⁷ Raşid 2013, 1102; Tükin 2007, 519.

defterdarlığa yükseltildiler³⁸ ve kendilerine barış görüşmelerine memur olduklarına dair emirler verildi³⁹. Sulhun başlangıcına vesile olduğundan ve meseleye hâkim olmasından dolayı hâlihazırda Narda'da muhafazada bulunan Elhac Mustafa Paşa, Fethülislam'a gönderildi⁴⁰. Osmanlı murahhasları Tatarcık'tan Sofya'ya giderken Hollanda elçisi de onlara yetiştirdi⁴¹. Böylece Belgrad muhafızı Elhac Mustafa Paşa bir oldubittiyle görüşmelerin temelini atmış oldu.

Krizler

Savaş Osmanlıların aleyhine devam ederken, daha fazla toprak kaybetmemek, orduyu toparlamak ve disiplinini sağlamak için barış girişiminde bulunulmuştu. Gerek konferanstan önce ve gerek müzakereler sırasında her iki tarafın da avantaj sağlamaya çalışacağı malumdur. Özellikle üstünlüğü kaybetmiş, aracısız ön görüşmeleri bile yapmakta zorlanan taraf Osmanlı'ydı. İşte bu noktada en az kayıpla, itibarlı bir barış yapmak, özellikle Osmanlı açısından oldukça zor olacaktı. Yine de masaya daha avantajlı oturabilmek için daha müzakereler başlamadan, en ufak bir fırsat değerlendiriliyordu. Mesela Osmanlı tarafı konferans yerinin belirlenmesi, murahhasların kalacağı yerler, konferans salonunda uygulanacak teşrifat gibi konularda eşit devlet muamelesi görmek isteyecekti. Avusturya tarafı ise avantajlı ve galip devlet statüsünü değerlendirerek, müzakereler öncesinde Osmanlı tarafına sormadan kararlar alacak ve Osmanlı tarafını bu oldubittileri kabule zorlayacaktı. Bu gibi karşılıklı diplomasi taktikleri başladığında çıkacak krizleri yönetmek, soğukkanlı olmak ve adeta bir satranç oyunu⁴² gibi doğru zamanda doğru hamleler yapmak gerekecekti. Her iki taraf da bir yandan barışı sağlamaya çalışırken, diğer yandan cephede hazır halde bekleyen ordularını bir tehdit unsuru olarak kullanacaktı. Konferans başlamadan önce, murahhasların belirlenmesinden barış antlaşmasının imzalanmasına kadar geçen sürede meydana gelen kriz ve sorunlar sekiz başlık altında toplanmıştır.

Sulhun Esası Meselesi

Savaşın bitirilebilmesi ve müzakerelerin başlayabilmesinin önündeki ilk engel sulhun önkoşulunun belirlenmesi işiydi. Savaş hukukuna göre aşağı yukarı aynı anlamlara gelen Uti possidetis Osmanlı ve Avusturya tarafından farklı yorumlanıyordu. Çünkü her iki taraf da aynı ilkeye dayanarak daha fazla toprağın elinde kalmasını sağlamaya çalışıyordu⁴³. Avusturya Uti possidetis/Alâ-hâlihî'yi barışın ön koşulu olarak kabul etmiş olmasına rağmen, Sadrazam Mehmed Paşa hem bunu inkar ediyor, hem de bir an evvel müzakere yerinin belirlenmesini istiyordu. Bunun üzerine Alâ-hâlihî esasında ısrar eden Eugen'in, Osmanlı tarafına şartlarını ve önerilerini bildirdiği mektubu Sadrazama ulaştı (11 Şubat 1718'de⁴⁴). Buna göre İlk olarak, "alâ-hâlihî" ilkesi Osmanlı tarafından inkar edildiğine göre, barışın yapılabilmesi için önkoşul bir an önce kararlaştırılmalıdır. Kendileriyle olan ittifaklarından dolayı Venedik de müzakerelere katılmalıdır. Saray danışmanlarından Wirmond ve Talman'ı murahhas tayin edilmiştir. Osmanlı temsilcileri Fethülislam kasabasında, Avusturya murahhasları ise Eflak tarafında Cerebneş'de konaklayabilirler. Müzakere için Tuna adalarından birinde iki tarafça bir bina inşa edilmesi uygundur. Avusturya'nın baş murahhası Wirmond ve Osmanlı tarafının temsilcileri müzakere yerine gelinceye kadar Belgrad'da olan Avusturya ikinci murahhası Milhail Talman Avusturya adına tek yetkili kişidir. Sulh görüşmelerinin Mart ayının ortalarında başlanması uygundur. Bu mektup Osmanlı tarafından memnuniyetle karşılandı ve karşı adım atılarak, Eflak Voyvodası Yanaki (Jean Mavrocordato)'nin de müzakerelerde bulunacağı Başvekil'e bildirildi⁴⁵. Osmanlı, Eflak Voyvodası'nın

³⁸ BOA, AE.SAMD.III, 232/22217, 1130/1718; Raşid 2013, 1102; Uzunçarşılı 1988, 140 dipnot 4; Tükin 2007, 519.

³⁹ Raşid 2013, 1083.

⁴⁰ Raşid 2013, 1087.

⁴¹ Raşid 2013, 1104.

⁴² Murphey 2011, 76.

⁴³ Murphey 2011, 74.

⁴⁴ Zinkeisen mektubun tarihini 15 Şubat 1717 olarak verirken, Başvekil Eugen, Temeşvar, Banat ve Belgrad'ı geri vermeyecekleri gibi savaş tazminatı olarak bütün Bosna'yı; Sırbistan'ın Tuna'nın sağında, Eflak'ın ise Tuna'nın solundaki kısımlarını ve Boğdan ile Dinyester arasında kalan bütün araziye istediğini, bu talepler üzerine Edime'de bulunan padişahın bunu bir aşağılama olarak addettiğini ve oldukça hiddetlenip, bütün ordularıyla Macaristan üzerine yürümeye hazır olduğunu açıkladığını iddia etmektedir. Bkz. 2011, 389, 390; Tükin 2007, 519. Hammer bu tarihi 18 Şubat olarak vermektedir (1991, 215).

⁴⁵ Raşid 2013, 1104; Hammer 1991, 215-216.

Türk murahhasların maiyetine katılacağını bildirince, Eugen de bu hamleye karşılık Venedik'in de görüşmelere dahil edilmesini istediğini (18 Nisan 1718) yazdı⁴⁶.

Bu sırada Sultan III. Ahmed Edirne'de bulunuyordu ve Avusturya elçisinin Sofya'dan Edirne'ye gitmek üzere yola çıktığı haberi geldi. Sadrazam ile aralarındaki yazışmaya göre Sultan Ahmed'in, elçileri Edirne'de kabul etmesi daha uygun görülmüş olup, elçilerin gelip gitmesinden sonra İstanbul'a dönelecekti⁴⁷. Sultan, Edirne'de bir müddet daha kalacağından İstanbul'a bir kaymakam atamanın uygun olacağına karar verdi. Bu göreve ise bu sırada sadaret kaymakamı olan Maktul-zâde Ali Paşa'yı uygun gördüğünü Damad İbrahim Paşa'ya bildirdi. İbrahim Paşa ise zaten elçiler Edirne'ye varır varmaz, barışın gerçekleşeceğini ve İstanbul'a döneleceğini bu nedenle İstanbul'a kaymakam atamaya gerek kalmayacağını yazdı⁴⁸.

Diğer yandan Osmanlı'nın himayesinde bulunan eski Erdel Prensi Rakoçi, Gelibolu'ya kadar gelmiş bulunuyordu ve Sultan'ın huzuruna çıkmak için beklemekteydi. Bu sırada aracı ülkelerin elçileri Edirne'ye gelerek sulh için faaliyete geçtiler⁴⁹. Avusturya'ya karşı Osmanlı'nın yanında yer alan Fransa ise bu fırsatı değerlendirerek bir taraftan Rakoçi'yi desteklerken, diğer taraftan Osmanlı'yı Avusturya'ya karşı savaş için kışkırtıyordu. Osmanlı ile beraber hareket eden Rakoçi de kendisini destekleyen Macarlardan bir ordu toplamaya çalışmışsa da başarılı olmayacaktır⁵⁰.

Bir müddet sonra taraflar arasında karşılıklı restleşmeler yüzünden barışla ilgili yazışmalar bir süre kesildi⁵¹. Osmanlı ile yapılacak antlaşmada, Venedik'in Osmanlı'dan alacağı yerler hakkında Avusturya ve Venedik arasında, müzakerelerin yürütülüyor olması da yeni bir krizin habercisiydi. Zaten Venedik'i temsilen Şövalye Grimani ve Ruzzini Viyana'da bulunuyorlardı. Bu sırada İngiltere Elçisi Robert Sutton ve Hollanda Elçisi Kont Colyer'in aracılığı iki tarafça kabul edildi. Nisan 1718 sonunda Avusturya'nın diğer murahhası Wirmond'la Venedik temsilcisi Ruzzini Viyana'dan ayrıldılar⁵².

Sulh çalışmaları devam ederken İspanya ile Venedik'in arasının açılması ve hâlihazırda Avusturya'nın Venedik'le ittifak halinde bulunması Osmanlı'nın elini kuvvetlendirdiği gibi, Viyana'nın Osmanlı'ya dayattığı şartları yumuşatmasına sebep olmuştu. Osmanlı yönetimi, İspanya'nın Avusturya arasında bir savaşın çıkması olasılığından dolayı, Osmanlı ve İspanya yakınlaşması ihtimali ve Fransa'nın Osmanlı'yı devamlı surette Avusturya ile savaşa kışkırtması Viyana'yı endişelendiriyordu. Her ihtimali göz önünde bulunduran Avusturya tarafı savaş hazırlıklarını hızlandırınca, Sadrazam Mehmed Paşa da 100 bin askerle Edirne'den ayrılıp Tuna, Sava ve Drina boylarında beklemeye başladı⁵³.

Bu koşullar altında Avusturya tarafı bir an evvel barış görüşmelerine geçilmesi konusunda aceleci davranmaya başladı. Fakat yazışmaların kesilmesi Avusturya'da, Osmanlı'nın "alâ-hâlihî" esasını kabul ettiğine, Edirne'de ise Avusturya'nın bu esnada Bosna'da ve başka mahallerde yeni yerler işgal edip, bunları da sulha dahil etmek istediğine yoruluyordu⁵⁴.

İngiliz elçisinin sır-kâtibinin anlattıklarından ve Bosna Valisi Vezir Numan Paşa'nın Avusturyalı esirlerden öğrendikleriyle Avusturya'nın barış yapmayı istediğine dair şüphe kalmadı. Nihayet temasın kesilmesinin asıl sebebinin Avusturya'nın "alâ-hâlihî" maddesinde ve Venedik'in de sulha dahil edilmesi konusundaki ısrarı olduğu anlaşıldı. Defter Emini Hüseyin Efendi, Osmanlı'nın bu husustaki görüşünü Sofya'da bekleyen Avusturya murahhaslarına bildirmek için, Mustafa Ağa ise müzakere yerini belirlemek üzere birlikte Sofya'ya gönderildiler. Bundan sonra murahhasların Niş'e doğru yola

⁴⁶ Hammer 1991, 215-216.

⁴⁷ BOA, A.AMD, 1/67.

⁴⁸ Refik 1918, 171.

⁴⁹ Zinkeisen 2011, 389, 390; Tükin 2007, 519.

⁵⁰ Zinkeisen 2001, 389.

⁵¹ Raşid 2013, 1105.

⁵² Ruzzini'nin yanında bulunan sekreteri Vendamino aynı zamanda Venedik devlet tarihçisiydi. Hammer olayları yazarken onun tarihinden faydalanmıştır (1991, 213-216).

⁵³ Zinkeisen 2011, 389, 390.

⁵⁴ Raşid 2013, 1105.

çıkmaları buyruldu. Elhac Mustafa Paşa'nın da acele Niş'e giderek murahhaslara nezaret etmesi Cemaziyevvel 1130/Nisan 1718'de⁵⁵ emredildi⁵⁶.

Müzakere Yerinin Belirlenmesi Meselesi

Savaşın bitirilmesiyle ilgili önemli bir aşamaya gelinmişti, ancak görüşmelerin yapılacağı yere karar verilmesi bile günlerce sürecekti. Müzakerelerin yapılacağı yerin belirlenmesi meselesinde Osmanlı adına görevlendirilen Mustafa Ağa ise önce Niş'e geldi ve oradan da Vidin'e gidecekti. Bu sırada, Belgrad'da bulunan Talman, aracı ülkelerin elçilerine birer mektup yolladı. Mektubunda müzakerelerin yapılacağı yerin İhram ile Pasarofça arasında bir yer olduğunu, Osmanlı murahhaslarıyla beraber müzakere mahalline hareket etmelerini ve kendisinin de birkaç günde içinde yola çıkacağını bildiriyordu. Bundan sonra Mustafa Ağa da Avusturya tarafından geçiş izni aldıktan ve gerekli yol hazırlığı verildikten sonra Morava yoluyla 1,5 saatlik mesafedeki Pasarofça'ya gönderildi. Oysa Mustafa Ağa gelmeden üç gün önce, Belgrad orduları generali ve Talman Pasarofça'ya gelerek, Pasarofça'daki Avusturya Koloneli (Albay)'yle birlikte konferans ve murahhasların ikamet yerlerini tayin etmişlerdi. Buna göre, Avusturya murahhasları Pasarofça kasabasında bir konakta kalacaktı ve buraya 1600 adım mesafede bir yer müzakere yeri olarak belirlenmişti. Osmanlı murahhaslarına kalmaları için seçilen yer ise müzakere yerinden 1600 adım geride dar ve taşlık bir mevkiydi. Mustafa Ağa'nın gelişinin üçüncü günü, Osmanlı murahhaslarının konaklayacağı yer gösterildiğinde, Mustafa Ağa buna itiraz ederek "*Osmanlı murahhasları buraya sığmazlar*" dedi. Bunun üzerine kendisinden yeni bir yer seçmesi istendiğinde, İhram yolu üzerinde Pasarofça'ya 1,5 saat mesafede bulunan Olt Nehri'nin karşı yakasında bir yeri önerdi. Daha sonra müzakere yerinden İhram'a doğru 1675 adım mesafede bir mevki Osmanlı heyeti için karargâh seçti. Avusturya murahhaslarına ise müzakere yerinden Pasarofça'ya doğru 1675 adım mesafedeki bir yeri ikamet yeri olarak işaretleyince müzakere yeri belirlenmiş oldu. Mustafa Ağa Niş'e geri dönerken Kolonel de durumu anlatmak üzere Belgrad'a gitti⁵⁷.

Osmanlı murahhaslarını yönlendirecek ve müzakerelere buradan nezaret edecek olan Elhac Mustafa Paşa 2 Cemaziyevvel 1130/3 Nisan 1718'de Niş'e vardığında, Osmanlı murahhasları ve Hollanda elçisi Pasarofça'ya doğru yola çıkmalı üç gün olmuştu. Onlara yetişemeyen Mustafa Paşa müzakereye dair bazı zaruri maddeleri murahhaslara bir mektupla bildirdi. Osmanlı murahhasları yedi günlük bir yolculuktan sonra 8 Cemaziyevvel/9 Nisan'da müzakere yerine vardılar⁵⁸.⁵⁹ Hammer, Avusturya'nın murahhasları, Talman ve Wirmond'un 1 Mayıs'ta Belgrad'a vardıklarında, Venedik heyetinin de Viyana'dan Belgrad'a doğru yola çıkarıldığını kaydetmiştir. Ancak Mehmed Raşid'in verdiği kronoloji, müzakere sürecinin devamı göz önüne alındığında daha isabetlidir⁶⁰. Mehmed Raşid'e göre uzun zamandır zaten Belgrad'da bulunan ikinci murahhas Talman ile İngiliz Elçisi Robert Sutton ve Venedik murahhası Ruzzini Osmanlı heyetinden bir gün önce Pasarofça'ya gelmişler, sulh maddelerinin çoğunu aralarında müzakere etmişler, hatta antlaşma metni Avusturya başmuraşhası Wirmond'un gelişine kadar imzaya hazır hale getirilmişti. Hollanda Elçisi bu durumdan Osmanlı tarafını haberdar ettiği gibi, ateşkes antlaşmasının belirli bir süreyi kapsamasının daha uygun olacağını, çünkü Avusturya'nın "seçkin" bir ordusunun hazırlandığını bildirmişti. Sadrazam İbrahim Paşa bunu öğrenir öğrenmez kendi murahhaslarına bir mektup yazarak, "terk-i cidal" (ateşkes) maddesinin önemini vurguladıktan sonra, "...Avusturya Devleti'nin ordusu savaşa hazır ise Devlet-i Âliyye'nin dahi ülkenin her yerinden dalga dalga cepheye akan sayısız askeri vardır ve peyderpey önceden cepheye gönderilmiştir, ben de zaten bu mektuptan birkaç gün sonra Edirne'den cepheye hareket etmek üzereyim."⁶¹ diyordu. Sadrazam bu ifadelerle, kendi murahhaslarının müzakerelerde daha özgüvenli davranmalarını sağlamaya çalışıyor olmalıdır.

⁵⁵Mehmed Süreyya 1996, 1205.

⁵⁶Raşid 2013, 1107.

⁵⁷Raşid 2013, 1107-1108.

⁵⁸Raşid 2013, 1108.

⁵⁹Raşid 2013, 1109.

⁶⁰Hammer 1991, 216.

⁶¹Raşid 2013, 1109.

Osmanlı yetkilileri antlaşmayı kısa süreli bir ateşkes üzerine, Avusturya ise Elhac Mustafa Paşa'ya nispet ettikleri "alâ-hâlihî" maddesi üzerine bina etmekte ısrar edince, Mustafa Paşa işin aslını izah etmek için hem murahhaslara hem de Damad İbrahim Paşa'ya mektup yazdı. Mektubunda Türk murahhasların kendisinden üç gün önce müzakere yerine vardıklarını, kendisine sormadan hareket ettiklerini⁶² beyan ettikten sonra "...benim nezaretimde oldukları kendilerine gereği gibi anlatılmadı mı?" diye soruyordu. Ayrıca bu işin en başında Niş'teyken dönemin Sadrazamı Mehmed Paşa'nın emriyle Başvekil'e yazdığı mektupta "ellerinde olan kalır" sözünün olmadığını, bunun yerine "...etrafının hududunu tayin ü tasrîh ile mahdûdun içinde bulunan kalır." İfadesinin yer aldığını, yazdıklarının yanlış anlaşıldığını beyan etmekteydi. Bu nedenle İbrahim Ağa ve Mehmed Efendi'ye verilen ruhsatnameyle beraber, İbrahim Paşa'nın Başvekil Eugen'le yaptığı yazışmalar ve Niş'teyken kendisinin Başvekil'e yazdığı ilk mektubun suretlerinin acilen kendisine gönderilmesini talep etmekteydi⁶³. Anlaşıldığı üzere Mustafa Paşa Avusturyalıların kendisine isnat ettikleri "ellerinde olan kalır" sözünü kabul etmediği gibi kendisini temize çıkarabilmek için yazışmaların gönderilmesini istemektedir.

Ruhsatnâme ve Tercüman Krizi

Müzakere yerinde bir orta yol bulunmasının ardından bu kez de "ruhsatnâme" krizi çıktı. Adet olduğu üzere iki tarafın bu göreve dair ruhsatnameleri aracı elçiler tarafından karşılıklı ibraz edildi. Fakat Avusturya tarafı biraz daha zaman kazanabilmek adına, Osmanlı murahhaslarının ruhsatnamesinin eski Sadrazam Mehmed Paşa tarafından verilmiş olmasına itiraz ettiler. Kendilerinin bizzat krallarının yazısıyla vekil tayin edildiğini, Osmanlı heyetinin ise sadrazamın yazılı emriyle vekil olduğunu beyan ederek bizzat padişah'tan alınacak yeni bir ruhsatname talep ettiler. Osmanlı heyeti karşı tarafı ikna edemeyince 3 Nisan 1718 tarihinden itibaren Damad İbrahim Paşa ile Başvekil arasında yapılan yazışmalar sonucunda padişah hattıyla yeni bir ruhsatname verildi⁶⁴. Bu yüzden barış görüşmelerinde yaklaşık 40 günlük bir zaman kaybı yaşandı.

İstanbul'da ise savaşın devam etmesini isteyen Sadrazam Mehmed Paşa azledilerek, sadaret 9 Mayıs 1718'de sulh yanlısı Rikab-ı Hümayun Kaymakamı Damad İbrahim Paşa'ya verildi. Sefere gitmek üzere gerekli hazırlıkların yapılmasına ve müzakere işinin de devamına karar verildi⁶⁵. Sadrazam İbrahim Paşa askerini toplayıp Mayıs ayının 17'sinde Edirne'ye doğru yola çıktı⁶⁶.

Yeniden yazılan ruhsatname karşı tarafa gönderildikten sonra⁶⁷ 4 Haziran 1718 günü sulh müzakerelerine başlanabildi. Tam bu mesele çözülmüştü ki, bu sefer de Avusturya tarafı, Osmanlı tercümanı tayin edilen Eflak voyvodası Yanaki (Jean Mavrocordato)'nin Osmanlı adına sulh meclisine girmesine itiraz ederek, Voyvoda'nın müzakereler sırasında tercümanlık vazifesini oturmadan ayakta ifa etmesini önerdiler. Ancak bunun Yanaki'yi aşağılayacağı gerekçesiyle Osmanlı heyeti itiraz edince yerine, Yanaki'nin sır-kâtibinin tercümanlığa getirilmesiyle bu kriz de aşılmış oldu⁶⁸.

Protokol Krizi (Takdim-Tehir)

İngiliz Elçisi Robert Sutton'un antlaşmanın imzalanmasına birkaç gün kala 18 Temmuz 1718 tarihinde Pasarofça'dan padişaha yazdığı mektup antlaşmaya dair bir rapor niteliği taşımaktadır⁶⁹. Öncelikle padişahın onun hakkındaki iltifatlarına teşekkür ederek mektubuna başlayıp antlaşma imzalandıktan sonra yaşanan protokol krizinin ayrıntılarını aktarmaktadır:

⁶² Raşid 2013, 1109.

⁶³ Raşid 2013, 1110.

⁶⁴ Raşid 2013, 1110; Hatt-ı hümayûn sureti için bkz., Raşid 2013, 1111-1112.

⁶⁵ Raşid 2013, 1091-92; Uzunçarşılı 1988, 142.

⁶⁶ Raşid 2013, 1095.

⁶⁷ Raşid 2013, 1111.

⁶⁸ Raşid 2013, 1112; Hammer 1991, 218.

⁶⁹ BOA, A.AMD, 1/55.

Mutat olan merasimleri müteakip iki tarafın murahhaslarının birbirlerini ziyaretleri adetten olmasına rağmen bunun protokol sırası [takdim-te'hir] hususunda bir anlaşmazlık ortaya çıkmıştı. Pasarofça'da barış müzakerelerinin yapılacağı mahalle önce Avusturya ikinci murahhası Talman, akabinde de Osmanlı temsilcileri ulaşmış, en son Avusturya'nın birinci temsilcisi olan Wirmond gelmişti. Bu nedenle de önce Osmanlı murahhaslarının kendisini ziyaret etmesini istemişti. Uzun tartışmalardan sonra ikinci murahhas Talman, Osmanlı temsilcilerini bir şartla ziyaret etmeyi kabul etmişti. Buna göre ziyaretinden sonra Osmanlı murahhaslarının önce kendisini, sonra da mutat olduğu üzere Wirmond'un yanına gitmelerini talep etmişti. Lakin Osmanlı heyeti karşı çıkararak bazı mazeretler sunmuşlardır:

1-Anlaşma mahalli Kayser'in tasarrufunda olduğundan kendileri misafir konumundadırlar ve dolayısıyla uygun olan önce Osmanlı heyetinin ziyaret edilmesidir.

2-Osmanlı merasimleri Hıristiyanların törenlerinden farklı olduğundan onların adetlerine uymaları caiz değildir.

3-Padişah tarafından ilk giden olmamaları hususunda emir almışlardır.

Kayser'in murahhasları, müzakere yerinin Avusturya'nın eline geçmiş bir bölge olmasına rağmen aslında iki tarafın anlaşmasıyla tarafsız bölge olarak kabul edildiğini ve güvenli olduğu için seçildiğini söylemişlerdi. Buna karşılık Osmanlı tarafı ise misafirlik iddiasında devam etmişler ve bunu ispat için Hıristiyanların benimsediği durumu misal göstermişlerdi. Bu adet görüşme mekânı hangi sebeple seçilirse seçilsin, kimin hâkimiyetinde olursa olsun sulh yapıncaya kadar murahhaslar orada misafirdirler, dolayısıyla buna göre hareket edilmelidir⁷⁰.

Sutton, Karlofça Muahedesi'nde de meydana gelen vakayı misal göstererek sorunun ne şekilde aşıldığının detaylarını anlatmıştı. O zaman Avusturya murahhasları müzakere yerine Osmanlı murahhaslarından önce geldikleri için aracı elçilerin de isteğiyle önce Avusturya heyeti Osmanlı heyetini ziyaret etmişti. Zaten Hıristiyan devletlerinin eski adetleri gereğince uygulama bu şekildeydi ve murahhasların kral ve sultanlarının şanına bakılmazdı⁷¹. Fakat Pasarofça'da her iki devletin vekilleri geri adım atmayı kabul etmediklerinden aynı sorun vedalaşma sırasında da yaşanacaktı.

Sınırların Belirlenmesi ve Sulhun İmzalanması

Müzakereler için bütün şartlar oluşmuş olduğundan taraflar hep birlikte müzakere çadırına girdikten ve tanışma merasiminden sonra İngiliz Elçisi Sutton açılış konuşmasını yaptı. Avusturya heyeti ilk sözü Osmanlı'ya bırakarak taleplerini sorduklarında, Osmanlı murahhasları ilk önce sulhun esasının tespit edilmesini ve diğer meselelerin bunun üzerine bina edilmesini talep ettiler. Karşı taraf ise esasın daha önce başvekilleriyle yapılan yazışmalarla ve padişahın da verdiği ruhsatnamede belirtildiği şekilde "alâ-hâlihî terk" şeklinde belirlendiğini ileri sürdüler. Ayrıca öncelikle Venedik'le sulh yapılmasını ve Rakoçi oğlu ile diğer Macar asilerinin himayesinden vazgeçilip kendilerine teslimini ileri sürerek, ateşkesi zaman kaybı olarak gördüklerinden kalıcı bir barış talep ettiler. Ayrıca Talman bundan böyle görüşmelere alay tertip edilmeden sadece hizmetkârlarla gelinip gidilmesini önerdi⁷².

7 Haziran 1718'da⁷³ müzakere için toplandığında Avusturya tarafı alâ-hâlihî esasına aykırı olarak yeni yerler talep etmeye başladı. Osmanlı heyeti ise bir aydır Pasarofça'da bekletilen ulak Mehmed Ağa ile gizlice Avusturya Başvekil'i'ne haber göndererek, alâ-hâlihî esasında anlaşılmasına rağmen Avusturya tarafının uymadığını bildirdiler. Başvekil ise "Biz onu önceden yazmıştık, lakin aradan yedi ay geçti; şimdi askerimiz hazırdır, ancak yine de sulh işinin gerçekleşmesine çalışacağız" şeklinde cevabi mektup gönderdi. Osmanlı ordusunun Filibe'den hareket ettiği sırada Mehmed Ağa, Başvekil Eugen'in yazdığı mektubu serdara verirken, Belgrad'da gözlemediği savaş hazırlıklarını anlattı. Üstelik Avusturya

⁷⁰ BOA, A.AMD, 1/55. Sutton'un mektubunun Edirne'ye geliş tarihi 13 Ramazan 1130/ 10 Ağustos 1718'dir.

⁷¹ BOA, A.AMD, 1/55.

⁷² Osmanlı murahhasları son derece müzeyyen atlara binerek önlerinde üçer çorbacı kukası ile telli çavuşlar, 100'den fazla Rumeli askeriyle 80'den fazla tüfekçi yeniçeriyle harekete geçti. Nemçeliler ise 300 kadar silahlı yaya ve süvari ile hareket ettiler. Raşid 2013, 1112; Hammer 1991, 218.

⁷³ Hammer 1991, 219.

murahhaslarının kabalıkları ve aşırı isteklerinden dolayı muharebe ihtimali belirince, tedbiren iki vezirin 10'ar bin askerle Niş ve Vidin taraflarına gönderilmesi kararlaştırıldı⁷⁴.

Osmanlı heyeti ise bu durumda müzakerelerin boşuna olduğunu düşünerek müzakere toplantılarına katılmakta isteksiz davranmaya başladı. Aracı elçiler bir kez daha toplanılmasının faydalı olabileceğini ve Osmanlı tarafının barıştan kaçındığı izlenimini ortadan kaldıracığını söyleyerek Osmanlı heyetini ikna ettiler. Meydana gelen kesintiden istifadeyle 15 Receb 1130/14 Haziran 1718'da⁷⁵ yapılan toplantıda Avusturya murahhasları, aracı elçiler, Osmanlı ve Venedik murahhasları arasında süren uzun tartışmalardan sonra Osmanlı Devleti ile Venedik arasında antlaşma sağlandı⁷⁶.

Nihayet sekizinci toplantıda (26 Haziran) Avusturya murahhaslarının kabalığından eser kalmadığı gibi, alâ-hâlihî esasını kabul ederek hudut meselelerine geçilmesini talep ettiler. Bundan sonra müzakereler bu esas üzerinde ılımlı bir şekilde devam etti. Bunun sebebi İspanya'nın büyük bir orduyla Sarde'ye çıkarma yapmış olmasıydı. Bu yeni gelişme Eugen'i bütün Sırbistan üzerinde hak iddia etmekten geri adım attırdı. Tekrar alâ-hâlihî esasına geri döndü⁷⁷. Bu sefer de Bosna sınırı konusunda Osmanlı tarafından itiraz geldi. Bu sırada Bosna Valisi Numan Paşa Osmanlı murahhaslarına müracaat ederek Bosna'da fazla taviz verildiğini öne sürdüğünden ortam bir kez daha gerildi. Fakat aracılardan baskısıyla Osmanlı heyeti bu iddiadan vazgeçmek zorunda kaldı⁷⁸. Fakat Bosna sınırı konusu daha sonra, sınırın çizilmesi sırasında bir iç mesele haline gelecekti.

İngiliz Elçisi Sutton 18 Temmuz 1718 tarihinde Pasarofça'dan III. Ahmed'e bir mektup yazarak barışın imzalanmasıyla ilgili acele etmesi konusunda padişahı ikna etmeye çalışmaktadır. Sutton mektubunda Osmanlı'ya olan sadakatini vurgulayarak, antlaşmanın gerçekleşmesi konusunda neden bu kadar çaba sarf ettiğini de açıklamaktadır. Özellikle Rusya'nın Osmanlı için oluşturduğu tehlikeye dikkat çekerek, bundan önce de Osmanlı ile Rus Çarı arasında imzalanan (1711 Prut) antlaşmada aracılık ettiğini ve kendisinin Osmanlı'nın çıkarını düşündüğünü yazmaktadır. Ona göre Rus Çarı, Osmanlı'nın Avusturya savaşıyla meşgul olmasını ve ayrıca İsveç kralı ile sulh ihtimalini de düşünerek 50 bin askerle Lehistan topraklarında olan Litvanya vilayetine girmiştir. Sutton Rusya'nın gün geçtikçe antlaşma [Prut] maddelerine aykırı bir şekilde Osmanlı hududuna doğru genişlediği halde, saldırmayacağına dair sahte sözler verdiğini, oysa her an bir saldırı düzenleyebileceğini iddia etmektedir. Sutton ayrıca Pasarofça'daki müzakerelerde bir hayli mesafe kat edilmiş olduğunu, üzerinde uzlaşılan konuların tamamen feshedilerek müzakerelere baştan başlanmasının sakıncalı olacağını bu nedenle bir an evvel Avusturya ile sulh yapılması konusunda ısrar etmektedir. Diğer yandan Sutton'un aldığı haberlere göre Rus Çarı ile İsveç kralı arasında da barış yapılma olasılığı uzak görünmektedir. Rusya'nın antlaşmaya aykırı olarak Leh vilayetini zapt etmesinden dolayı ve daha fazla Osmanlı sınırlarına yaklaşmaması hususunda Çar uyarılmalıdır⁷⁹. Sutton, Osmanlı idaresini bir Rus tehdidine karşı uyardığı gibi, bunu bir baskı unsuru gibi kullanarak barışı hızlandırmak istemektedir. Ancak mektup Edirne'ye ulaşmadan barış gerçekleşti, zira Sutton'un mektubunun Edirne'ye geliş tarihi 13 Ramazan 1130/ 10 Ağustos 1718'dir.

Görünüşe göre Sutton'un mektubu yazmasından iki gün sonra 24 yıl sürecek olan bir muahede üzerinde anlaşmaya varıldı. Hammer 70 günde on iki toplantı yapıldığını; 14 Temmuz'da yapılan on birinci toplantıda antlaşmaya varıldığını ve bundan yedi gün sonra antlaşmanın imzalandığını ileri sürerken⁸⁰; Tarihçi Raşid, 20 Şaban/19 Temmuz'da gerçekleşen sekizinci toplantıyla müzakerelerin sona erdiğini, bir gün sonra 20 Temmuz'da antlaşmanın imzalandığını iddia etmektedir⁸¹. Sutton'a Osmanlı hükümeti tarafından 42 günlük tayinat verilmesi ve bunun eksik olduğunu iddia etmesi⁸²; Nisan ayından Haziran başına kadar Osmanlı murahhaslarının ruhsatnamesinin yenilenmesi beklenirken, 30-40 günlük bir

⁷⁴ Raşid 2013, 1113.

⁷⁵ Hammer'e göre 21 Haziran (1991, 219).

⁷⁶ Raşid 2013, 1114. Venedik'le yapılan muahede sureti için bkz. Raşid 2013, 1128-1136.

⁷⁷ Raşid 2013, 1114; Hammer 1991, 219-220.

⁷⁸ Hammer 1991, 220.

⁷⁹ BOA, A.AMD, 1/55: mektubun geliş tarihi: 13 Ramazan 1130/ 10 Ağustos 1718.

⁸⁰ Hammer 1991, 217, 221.

⁸¹ Raşid 2013, 1114.

⁸² BOA, A.AMD, 1/55.

kaybın yaşanması Hammer'in verdiği 70 günü doğrulamakla birlikte bunun sadece 40 küsur günü müzakerelerle geçmiştir. Ticaret antlaşmaları daha sonraya bırakılmak üzere iki taraf için temsilciler tayin edildi. Avusturya tarafından alınan sulha dair temessük 24 Haziran 1718'da Sofya sahrasında ordunun başında bekleyen Serdar'a gönderildi⁸³.

2 Ağustos günü⁸⁴ sulh antlaşmasının eklendiği Serdar'ın telhisi Edirne'de padişaha sunuldu. Bundan sonra hudut tayini işi için görevlendirme yapılmasına geçildi. Reisülküttab Arîfî Ahmed Efendi vezir rütbesiyle, Tuna Nehri tarafının hududunun yeniden belirlenmesi için Ramazan'ın ikinci günü gönderildi. Selanik Mutasarrıfı eski defterdar Vezir Elhac Mustafa Paşa Timok Nehri'nin Tuna'yla birleştiği yerden Peline'ye kadar; Adana Beylerbeyi Kara Mustafa Paşa⁸⁵ Peline taraflarının; Bosna muhafızı eski defterdar Vezir Osman Paşa Hırvatlık içinin hudut tayin işiyle görevlendirildiler⁸⁶.

Avusturya-Osmanlı muahedesinin ilk yedi⁸⁷ maddesi sınırla ilgiliydi ve buna göre sınır şu şekilde çizilecekti; Olt Nehri Eflak yönünde Avusturya ile sınırı olup, Olt Nehri'nin Tuna'ya döküldüğü yerden itibaren, sınır Tuna boyunca ve Tuna'nın Timok Nehri ile birleştiği yerin 10 saat gerisinde Orsova'ya doğru ilerliyordu. Buradan saparak dağlar boyunca güneye doğru Parokin ve Küçük Morava ile Drina Nehri'ne doğru uzanıyordu. Belgrad, Parakin, İstolaç (İstolca), Çacak, Bedka ve Belina kaleleri arazileriyle birlikte Avusturya'ya; Zokol (Sokol) ve Rasna Osmanlı'ya kalıyordu. Sava Nehri boyunca açık ve tahkim edilmiş bütün yerler ve Una (Sava) Nehri'nin sağ tarafındaki Yessenoviç, Dubiça, Eski ve Yeni Pazar (Novipazar) Avusturya'ya bırakıldı⁸⁸.

Novi Cedit ve Rakoçi Meselesi

Sınırlar üzerinde büyük oranda anlaşılmasına rağmen Eski Erdel kralı Rakoçi'nin geleceği ve Novi Cedit Palankası'nın durumu Avusturya'nın üzerinde ısrar ettiği konulardan biriydi. Muahedenin beşinci maddesine konu olan Novi Cedit palankası, Una Nehri'nin karşı yakasında Kırvaçye/Kraçya tarafında bulunuyordu. Bu kasaba Karlofça Muahedesini (1699) imzalandığı sırada Avusturya'nın hâkimiyetinde olmasına rağmen tartışma konusu olmuş, neticede palankası yıkılarak arazisi Osmanlı'da bırakılmıştı⁸⁹. İşte bu mesele Pasarofça'da yeniden gündeme geldi. Zira Avusturya Başvekil'i Eugen bir mektupla birlikte, Karlofça'da Osmanlı Devleti'nin verdiği hududnâme ve temessükü İbrahim Ağa'ya göndermiş ve hâlihazırda Osmanlı Devleti'ne ait bir kale olan Novi'nin arazisiyle birlikte Avusturya'ya geri verilmesini talep etmişti. Osmanlı murahhası Silahdar İbrahim Ağa ise belgeleri de eklediği bir mektupla meseleyi Sultan'a bildirip onay istemişti. Bir diğer husus ise Avusturya'nın Rakoçi-oğlu'nun iki devlet arasındaki sınırlardan uzak bir mahalde yerleştirilmesine dair şartıdır. Sultan, Novi Cedit'le ilgili konuya Hatt-ı Hümayunla, "*Mukaddem kat' olunan hudüd mucibince olur.*" emrini verdi⁹⁰. Pasarofça Antlaşması'yla bu kale ve bütün arazisi tamamen Avusturya'ya bırakıldı. Avusturya'dan kaçıp Fransa aracılığıyla Osmanlı'ya sığınan Rakoçi ve diğer Macar mülteciler antlaşmanın 15. maddesiyle Osmanlı Devleti'nde kalacak şekilde sınırdan uzak bir yere gönderilmeleri kararlaştırılmıştır⁹¹. Böylece antlaşmanın kritik konularından ikisi de Avusturya'nın lehine sonuçlandırılmış oldu.

⁸³ Raşid 2013, 1115.

⁸⁴ Raşid 2013, 1136.

⁸⁵ Tahrir-i hududa memur Adana Valisi Kara Mustafa Paşa'nın tayinatının hesabına dair temessük (BOA, C.DH, 260/12957, s.3. 26 Muharrem 1131/ 19 Aralık 1718). Mustafa Paşa'nın tayinat bedelinin tesviyesine dair buyruldu (C.DH, 260/12957, s.1) Kara Mustafa Paşa hk. bkz. Mehmed Süreyya 1996, 1199.

⁸⁶ Raşid 2013, 1137. Padişahın antlaşmayı kabul ettiğine dair Nemçe tarafına gönderdiği Name-i Hümayunu. Bkz. Raşid 2013, 1115-1123.

⁸⁷ Hammer'e göre ilk 4 madde. Bkz. 1991, 222.

⁸⁸ Raşid 2013, 1137. Muahede maddeleri için bkz. Bkz. A.DVNS.NMH.d, 6, s.420-427: Raşid 2013, 1117-1123; Zinkeisen 2011, 397-398; Padişahın Ticaret antlaşmasını kabul ettiğine dair Nemçe tarafına gönderdiği name-i Hümayun ve muahede maddeleri için bkz. Raşid 2013, 1123-1128.

⁸⁹ Pasarofça Antlaşması'nın beşinci ve altıncı maddeleri için bkz. Raşid 2013, 1118.

⁹⁰ BOA, A.AMD, 1/59.

⁹¹ Raşid 2013, 1121; Kurtaran 2009, 201-204.

Antlaşma yapıldıktan ve onaylandıktan sonra Sultan III. Ahmed aracı elçilerin krallarına ayrı ayrı mektuplar yazmıştır. İngiltere kralına yazılan Şaban 1130/Temmuz 1718 tarihli mektubuyla barışı sağlamak üzere görevlendirilerek Osmanlı topraklarına gelen ve barışın imzalanmasına büyük çaba sarf eden eski elçi Abraham Stanyan ve müzakerelerde bizzat Osmanlı adına aracılık yapan Robert Sutton'dan övgüyle söz etmektedir⁹². Aynı minvalde Hollanda kralına da bir Name-i Hümayun gönderilmiştir. İki devlet arasındaki dostluktan duyulan memnuniyeti dile getirdikten sonra Kont Colyer'in aracılığında ve barışa katkısından bahsetmektedir⁹³.

Vedalaşma Sırasında Yaşanan Protokol Krizi

Pasarofça'da hem ilk gelişte, müzakerelerden önce hem de antlaşma imzalandıktan sonra tarafların birbirlerini ziyaretleri mutad olmasına rağmen, müzakereler dışında birbirleriyle görüşmediler. Bunun sebebi iki tarafın da muhatabın ayağına giden kişi olmak istememeleriydi. Bu krizi çözmek isteyen İngiliz Elçisi Sutton en son şu öneride bulunmuştu: Osmanlı temsilcisi, müzakere yerinden ayrılıp dönüş için hareket ettiğinde, çadırları nehrin öbür tarafına kuruluncaya kadar geçen sürede istirahat maksadıyla Pasarofça içinde ikamet eden Wirmond'un konağına uğrayacak, daha sonra Wirmond da mukabele için Osmanlı heyetinin çadırına gelecek ve veda etmek suretiyle görüşmüş olacaklardı. Sutton, Osmanlı heyetinin geçerken uğramış gibi olacağından itibar kaybetmeyeceğini, hatta itibarlarının artacağını iddia etmişti. Ancak Osmanlı baş murahasası bu şekilde bile "ilk giden" olacaklarından razı olmamıştı. Bundan dolayı da murahasalar bir araya gelip görüşmemişlerdir⁹⁴.

Nihayet Sutton, iki devlet arasında henüz yenilenen dostlukta araya soğukluk girmemesi için meseleye yeni bir çözüm yolu buldu. Türk temsilciler dönüşlerini haber vermek için Kayser'in murahasalarına adam gönderip hatırlarını sormuştu, Wirmond da mukabele edip bir miktar Avusturyalı süvariye Türk tarafından gelenlerin beraberinde gönderince, böylece vedalaşma dolayısıyla yaşanan protokol krizi aşıldı⁹⁵.

Bosna Sınırının Çizilmesi Sırasında Yaşanan Olaylar

Sınır çizmek üzere görevlendirilen Adana beylerbeyi [Kara] Mustafa Paşa'nın bu maksatla Bosna'ya geldiği sırada bazı sorunlar yaşanmıştır. Mustafa Paşa'nın durumu İstanbul'a bildiren tahririne göre, Bosna Valisi Numan Paşa'nın kethüdası olan İbrahim Kethüda, Avusturya sınırındaki kasaba ve kalelerde bulunan Bosna halkının yaşadıkları yerlerin antlaşma gereğince Avusturya'ya verileceğine dair söylentiler çıkararak halkı galeyana getirmişti⁹⁶. Bu nedenle ahali Mustafa Paşa'yı öldürmek için hazırlanmışlardı.

Mustafa Paşa, Bosna'ya vardığında, İzvornik üzerinden Nişgrad Köprüsü'ne geldi. Buradayken bazı adamlarını levazım tedariki için kasabaya gönderdi. Adamlar dolaşırken ahalinin "*Paşa nereye gidiyor ilerisinden giden asker yoktur*" şeklinde konuştuğunu Paşa'ya iletiler. Ertesi gün konakladıkları mahalde yine benzer bazı söylentiler işittiklerini aktardılar. Bir gün sonra ise Birçe kasabasına geldiler. Burada bölgenin ileri gelenlerinden olup, bu kasabada yaşayan ve önceden Mustafa Paşa'nın Bosna'da vali olduğu dönemden de dostu olan baş serdengeçdi ağası Ahmed Ağa ile görüştü. Mustafa Paşa geçtikleri yerlerde birkaç gündür bazı dedikodular duyduklarını ve neler olup bittiğini sordu. Ahmed Ağa, buralarda 500-600 kişiyle kendilerini kolladıkları lakin daha ileride halkın ayaklanmış halde beklediğini söyledi. Mustafa Paşa bunun nedeni sorduğunda olay açıklığa kavuştu.

Buna göre bütün olaylar Numan Paşa'nın kethüdası İbrahim ve onun kâtibi olan Nemçe Mehmed adında birinin başının altından çıkmıştı. Nemçe Mehmed, İbrahim Kethüda daha önce Bosna'dayken de kâtipliğini yapmıştı. İbrahim, Numan Paşa'nın kethüdası olarak tayin edilince Nemçe Mehmed'i de yine kâtipliğine almıştı. Bu zat kısa süre önce, Birçe'ye gelmiş ve burada bulunan Başserdengeçti ağası

⁹² BOA, A.DVNS.NMH.d., nr. 6, s.418-420. Evâsıt-ı Şaban 1130/Temmuz 1718.

⁹³ BOA, A.DVNS.NMH.d., nr. 6, s.437. Evâhir-i Şevval 1130/Eylül 1718.

⁹⁴ BOA, A.AMD, 1/55.

⁹⁵ BOA, A.AMD, 1/55.

⁹⁶ Bosna'da yaşanan göç hareketleri için Bkz. Pelidiya 1989, 31-34.

Ahmed Ağa'ya İbrahim Kethüda'dan bir yazı getirmişti. Ahmed Ağa da bu yazıyı daha ilerideki serdengeçdi ağası Helvacı-oğlu Mehmed Ağa'ya, İzvornik serdarına ve sair etrafta olan kale ve palanka kaptanlarına ve zabıtana göndermişti. Bu yazıda mealen: “Mustafa Paşa İzvornik sancağında bulunan Gradçaniçe, Gradaçaç, Sokol ve Serebrenik kalelerini tahliye ederek düşmana vermek üzere memurdur. [Bosna muhafızı ve sınır belirlemekle görevli] Osman Paşa da yine Bihke'yi ve Una suyunun öbür tarafındaki 23 adet kale ve palankayı tahliye ve teslim etmek üzere memurdur. Orada halk ayaklanıp hazır halde Osman Paşa'nın gelmesini beklemektedirler. Geldiği gibi üzerine hücum edilip defettikten sonra hep beraber gidip, [Bosna Valisi] Numan Paşa'yı alıkoyacaklardır. Sizler dahi Mustafa Paşa sizin kasabanızdan geçerse öldürüp, bu tarafa gelin. Bu kalelerin hiçbirini düşmana vermeyiz, iktiza ederse çarpırız. Bu tarafta cevap birliktir. Haberiniz olsun, ona göre hareket edersiniz”. deniliyordu.

Ahmed Ağa, Mustafa Paşa'ya nereye gittiklerini, neden bu kadar tedbirsiz olduklarını sorup, daha ileride kendilerini öldürmek için bekleyen bir kalabalık olduğunu söyleyerek uyardı. Bunun üzerine Mustafa Paşa memuriyetine dair emr-i şerifi çıkararak, kendi görev yeri ve aynı emirde bulunan Osman Paşa'nın memur olduğu görevi gösterdi. Emri görenler büyük bir şaşkınlık yaşadılar. Mustafa Paşa'da başka gizli bir ferman olup olmadığını sorarak yemin etmesini istediler. Mustafa Paşa son derece ağır yeminler ederek karşı tarafı ikna etti. Bunun üzerine Ahmed Ağa derhal yazıyı yazan İbrahim Kethüda'nın niyetini anladığından, kâtibini çağırıp etrafta bulunan belli başlı kişilere hemen on yedi adet mektup yazdırıp, olayın aslını duyurdu. Onlar da bundan sonra ayaklanmaktan vazgeçerek Mustafa Paşa'nın yanına gelip özer dilemeye başladılar. Mustafa Paşa'nın kaleleri Avusturya tarafına vermeyeceğine dair temin edici sözleri üzerine aralarında güven tesis edildi.

Yollarda ilerledikçe serhat ahalisi gruplar halinde Mustafa Paşa'nın yanına gelmeye başladılar. Bunlardan meselenin ne şekilde ortaya çıktığını sorduğu zaman, olayı anlattılar. Sulh imzalandıktan sonra Ramazan'ın ilk günlerinde İbrahim Kethüda'nın görevinden azledildiği haberi geldiğinde, bazı başıboş kimseleri etrafına toplamış, hatta ahaliden de ayaklanmaya meyilli bazı kişileri yanına çekmişti. Bunlar geceleri toplanıp anlaşıtları gibi, bölgenin ileri gelenlerini de meclislerine dâhil ederek yedirmişlerdi. Daha sonra söz konusu kaleler düşmana verilmek üzere barış yapıldı diye dedikodular yaymışlardı. Bu şekilde toplanan asiler “Biz kaleleri vermeyiz topraklarımızı terk edip nereye gideriz gelen paşaları dahi defedip paşa efendimizi [Numan Paşa] koyuvermeyiz. Cümlemiz kırılırız sonra nice olursa olsun” şeklinde ağız birliği etmişlerdi. Bu şekilde halkı fitneye tahrik ettikleri gibi, etrafa söz konusu yazıları gösterip yüzlerce insanı ikna etmişlerdi. Olaylar açığa kavuştuktan sonra Mustafa Paşa etrafından toplananlarla birlikte adı geçen Gradçaniçe, Gradaçaç, Sokol ve Serebrenik kalelerine gitti. Ahali hududun çizildiğini ve bu kalelerin Osmanlı tarafında kaldığını gözleriyle gördükten sonra dağıldılar.

Mustafa Paşa, Nemçe Mehmed'in, baş-serdengeçdi ağası Ahmed Ağa'ya gönderdiği mektubu okuduğunda bunun İbrahim Kethüda'nın Bosna halkını tahrik ederek fesat çıkartmak için tezgâhladığı tevâtürlerden ibaret bir mektup olduğunu; Bosna Valisi Numan Paşa'nın kethüdasının sözlerine inandığı için “katiyyen hall ü akde kâdir” olmadığını rapor etmiştir⁹⁷.

Sonuç

Bu çalışmanın yapılmasına vesile olan Robert Sutton'un Pasarofça'dan Sultan III. Ahmed'e yazdığı mektupla, sınır belirleme konusunda görevlendirilen Mustafa Paşa'nın tavrı ve bazı diğer arşiv belgeleriyle, dönemin kaynaklarının da yardımıyla, Pasarofça sürecine dair bazı boşluklar doldurulmuştur. Diğer yandan İngiliz Elçisi Sutton'un barışın imzalanmasındaki etkisi ve katkısı biraz daha belirginleşmiştir. Yine Robert Sutton'un mektubu sayesinde müzakere masasında ve arka planda olup bitenlerin bir kısmı gün yüzüne çıkarılmıştır. Mesela müzakere sürecinde kendisine ödenen “tayinat” gün sayısından (ki bunun 40 günden fazla ödenmesi gerektiğinden yakınmaktadır) en azından 40 gün boyunca müzakere edildiğini anlamış bulunuyoruz.

⁹⁷ BOA, A.AMD, 1/83. 1132/1719-1720. Pasarofça Antlaşmasının Bosna üzerindeki etkileri hk. bkz. Pelidija 2011, 111-130.

İstanbul'da bulunan Damad İbrahim Paşa, özellikle Varadin muharebesinden sonra barıştan yana tavır alıp, Sultan III. Ahmed'i de antlaşma müzakerelerine ikna etmişti. Pasarofça müzakere süreci daha en başından itibaren Osmanlı Devleti'ni bir hayli uğraştırmıştır. Mağlup devlet statüsüne alışkın olmayan Osmanlı devlet adamları, "barış isteyen" taraf olmamak için bir hayli çaba sarf etmiştir ki en çok zorlandıkları mesele de bu olmuştur. Bununla birlikte Belgrad kaybedildikten sonra bütün Eflak, Bosna ve Sırbistan'ı kaybetme tehlikesi belirlediğinde, her ne kadar kabul edilmese de ilk adımı atan taraf Osmanlı Devleti olmuştur. Elbette bu zor durumun aşılmasında aracı devlet elçilerinin rolü büyüktür.

Osmanlı murahhasları Karlofça'dan sonra Pasarofça müzakerelerinde de yenik devlet statüsünde muamele gördüklerinde sıkıntılı zamanlar geçirmişlerdir. Osmanlı tarafı daha müzakere yerine bile gelmeden, Avusturya ikinci murahhası ve aracılar antlaşmayı hazırlamışlardı bile. Barışı oldubittiye getirmek istemelerine rağmen diplomasi konusunda yeni yeni tecrübe edinen Osmanlı murahhasları bunu kabul etmeyip her meselenin müzakere olunması konusunda ısrar etmişler ve sonuç almışlardır. 10 ay boyunca Osmanlı tarafında, bir haberleşme mekiği dokunmuştu: Bu süreçte bir hamle Osmanlı heyeti tarafından önce Niş'te bulunan Elhac Mustafa Paşa'ya, ardından Sofya'daki sadrazam ve en son Edirne'de bulunan Sultan Ahmed'in onayından geçiyordu⁹⁸. Bu bakımdan Avusturya'nın zapt ettiği yerleri alelacele Osmanlı'dan koparma çabasına karşı Osmanlı heyetinin oldukça soğukkanlı bir diplomasi yürüttüğünü söyleyebiliriz.

Günümüzde tarihçi mantığıyla maddelerin ağırlığı ve kayıpların büyüklüğünü bilerek bu noktaya odaklandığımızdan, teşrifat kurallarını küçük bir ayrıntı olarak değerlendirebiliyoruz. Ancak Osmanlı tarafı için eşit devlet statüsüne zarar verebilecek her ayrıntı çok önemliydi. Bu nedenle müzakere yerinin belirlenmesi sırasında adım saymak suretiyle iki tarafın eşit mesafelerde konaklamasını sağlamak bile bir haysiyet meselesi olarak görülmüştür. Yine protokol sırası meselelerinde bazı batılı uygulamalara Hıristiyanlara mahsus olduğu gerekçesiyle itiraz etmelerine rağmen, kendi lehlerine olan Hıristiyan adetlerini ise kabul etmekte sakınca görmemeleri de önemli bir husustur.

Zaman zaman görüşmeler kesintiye uğradığında, aracı devlet elçileri her iki tarafın isteklerini yerine getirmeden, orta yolu bularak krizleri aşmayı başarmışlardır. Aracıların bu konudaki başarılarının en açık örneği müzakere yeri tespitinde ve müzakere yerine ilk geliş ve dönüşte yaşanan protokol krizlerinde görülmektedir.

Son olarak, devlet idareleri barışa karar vermiş olsa bile bunun topluma izah edilmesi ciddi bir problemdir. Müzakerelerin son demlerinde sadrazamlığa getirilen Damad İbrahim Paşa barış girişimine rağmen bir taraftan savaş hazırlıkları yaparken diğer yandan kamuoyunun baskısını da düşünmek zorunda kalmıştır. Ayrıca sadece merkezdeki devlet erkânını ve ahaliyi değil, kaybedilen toprakların ahalisini de barışa razı etmek kolay olmamıştır. Özellikle Balkanlarda yüzyıllarca Osmanlı bayrağı altında yaşamış Müslüman nüfus, 18. yüzyılın hemen başında yaşanan toprak kayıplarıyla büyük travmalar yaşamıştır. Bunun en önemli örneği Bosna'dır. Zira sınır bölgelerinde yaşayan Müslüman nüfus Pasarofça'dan sonra sınır tayin etmekle görevli memurlara karşı ayaklanması bunun bir tezahürüdür. Sınırlar çizildikten sonra dahi sorunlar bitmiş olmuyor, sınır dışında kalan bölgelerdeki ahalinin göç hareketleri, başka bir problem olarak devletin karşısına çıkıyordu.

⁹⁸ Sultan Ahmed'in müzakereler sürecindeki tutumu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Afyoncu 2019, 1-18.

Kaynakça

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emiri, Sultan Ahmed III. (BOA, AE.SAMD.III) 232-22217.

Bâb-ı Âsafî Amedi Kalemi, (BOA, AMD.) 1-55; 1-59; 1-67; 1-73; 1-83.

Cevdet, Dahiliye (BOA, C.DH.) 260-12957.

Nâme-i Hümayûn Defterleri (BOA, NMH.d.) 6.

Mühimme Defteri (BOA, MD) 124.

Araştırma ve İnceleme

Abou-el-Haj, Rifa'at. (1999). Karlofça'da Osmanlı Diplomasisi. Yasemin Saner Gönen (Çev.). *Toplum ve Tarih Dergisi*, C.XXXII/S.191, 38-44; C. XXXII/ S.192, 359-365.

Afyoncu, Erhan. (2019). Sultan III. Ahmed'in Gözünden Pasarofça Barışı. *Harp ve Sulh 300. Yılında Pasarofça Antlaşması Sempozyumu Bildirileri*, Gültekin Yıldız (Haz.), İstanbul: Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, 1-18.

Ahmet Refik. (1918). Pasarofça Muahedesi Akd Edilirken. *Yeni Mecmua*, S. 35, 169-172.

_____ (1332). Pasarofça Muahedesi'den Sonra Viyana'ya Sefir İ'zâmı. *TOEM*, C.VII/ S.40, 211-227.

Berridge, Geoffrey. (2009). *British Diplomacy in Turkey, 1583 to the Present: A Study in the Evolution of the Resident Embassy*, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.

Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç Sempozyumu. (1999). İsmail Soysal (Haz.). Ankara: TTK Yayınları.

Hammer, J. Von. (1991). *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. XIII, Mümin Çevik-Erol Kılıç (Haz.), Vecdi Bürün (Çev.). İstanbul: Üçdal Neşriyat.

Heywood, C.J. (1985). 1689-1698 Yılları Arasında İngiliz-Türk Diplomatik İlişkileri. *Türk-İngiliz İlişkileri 1583-1984*, Ankara: Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları.

Iorga, Nicolae. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. IV, Erhan Afyoncu (Haz.), Nilüfer Epeçeli (Çev.). İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Karagöz, H. (2021). The Process Of Evacuation Of The Ottomans From The Belgrade Fortress In Accordance With The Principle Of "Uti Possidetis" (Ala Halihi) Of The Habsburgs. *Turkey & Kosovo The Role Of Diplomacy In The History Of Balkans*, Özgür Oral (ed.), IBAK Book Series 7, Babil: İstanbul, 77-108.

_____. 2019). Pasarofça Barışına Giden Süreçte Osmanlı Habsburg Rekabeti (1716-1717). *Harp ve Sulh 300. Yılında Pasarofça Antlaşması Sempozyumu Bildirileri*, Gültekin Yıldız (Haz.), İstanbul: Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, 55-84.

Kurat. A. Nimet. (1952). *Türk İngiliz Münasebetlerine Kısa Bir Bakış*, Ankara: TTK.

_____. (1953a). *Despatches Of Sir Robert Sutton, Ambassador In Constantinople, 1710-14*, London: Royal Historical Society.

- _____. (1953b). *Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Corafya Fakültesi Yayınları.
- Kurtaran, Uğur. (2009). *Osmanlı Diplomasi Tarihinden Bir Kesit Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791)*, Kahramanmaraş: Vefa Kitap.
- Kütükoğlu, Mübahat. (1974). *Osmanlı İngiliz İktisadi Münasebetleri*, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Lady Mary Montague. (2014). *Şark'tan Mektuplar*, Selçuk Ünlü (Çev.). Palet Yayınları: Konya.
- Mehmed Raşid. (2013). *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, C. II, Abdülkadir Özcan-Yunus Uğur, Baki Çakır, A. Zeki İzgöer (Haz.). İstanbul: Klasik Yayınları.
- Mehmed Süreyya. (1996). *Sicill-i Osmanî*, C. IV, Nuri Akbayar (Haz.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Muahedât Mecmuası*. (1234). C. II, İstanbul: Hakikat Matbaası.
- Rhoads, Murphey. (2011). Twist and Turns In The Diplomatic Dialogue: The Politics Of Peacemaking In The Early Eighteenth Century. *The Peace of Passarowitz, 1718*, Charles Ingrao, Nikola Samardžić, and Jovan Pešalj (Eds), Indiana: Purdue University Press, 73-91.
- Özcan, Abdülkadir. (2007). Pasarofça Antlaşması. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXXIV, 177-181.
- Pelidija, Enes. (2011). The Enfluence of The Peace of Passarowitz on Bosnia. *The Peace of Passarowitz 1718*, Charles Ingrao, Nikola Samardzç (Eds.), Indiana: Purdue University Press, 111-130.
- _____. (1989). Karlofça Antlaşması'ndan Sonra Bosna'da Toplu Göç Hareketleri. *Çevren Dergisi*, C. XVI/S.72, 31-34.
- Tukin, Cemal. (1994). Pasarofça. *MEB İslam Ansiklopedisi*, C. IX, 514-523.
- Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığı Altında II. Rákóczi Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu*. (1976). İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı. (1988). *Osmanlı Tarihi*, C. IV/I, Ankara: TTK Yayınları.
- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin. (2003). Kuruluştan Tanzimat'a Osmanlı Diplomasi Tarihi Literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.I/S.2, 423-489.
- Zinkeisen, Johann Wilhelm. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. V, Nilüfer Epçeli (Çev.), Erhan Afyoncu (Ed), İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- <http://www.historyofparliamentonline.org/volume/1715-1754/member/stanyan-abraham-1670-1732>
(Erişim 28 Temmuz 2016/ Accessed in July 28, 2016)